

ELÍTELTÉK

Rádiódrama

BRANIMIR SCEPANOVIC

Személyek: ÓR, ELÍTELT.

1.

(Őr a folyosón, az Elítélt a cellában. Léptek. Köhécseles.)

ÓR Jó reggelt, barátom. Hogy van?

(Szünet.)

ÓR Remélem, nem voltak kellemetlen álmai?

(Szünet.)

ÓR Miért haragszik? Nem gondoltam semmi rosszat. Csak úgy mondom. Gondoskodom a lelki nyugalmáról.

(Cigaretára gyújt.)

Parancsol egy cigarettát? Szóval nem! Ez okos dolog magától. A dohányzás, azt mondják, ártalmas, és jó, hogy őrizkedik tőle. Bár a cigaretta olykor meg is nyugtat. Talán többet használna, mint ez a bámészkodás az ablaknál.

(Szünet.)

ÓR Az utóbbi időben túl sokat bámul az égre. Ha van valami titka vagy valami tiltott, kínzó gondolata, mondja csak el szabadon, köztünk marad minden, ezek közt a falak közt... *(Nevet.)* Különben, amint tudja, ebben a börtönben mindent példásan őriznek...

ELÍTELT Kuss!

ÓR De hiszen maga... mondott valamit... megszólalt... Hisz ez nagyszerű... ez szinte hihetetlen... Hathónapos hallgatás után azt mondja: kuss. Gratulálok. A legőszintebben: gratulálok!

ELÍTELT Nem mondtam semmit.

ÓR Nem mondott semmit? Igazán kár. Szóval tévedtem. De hát mindannyian tévedünk egyben-másban. És vétkesek vagyunk a magunk módján. Nincs igazam? Csakugyan, mondja már, mi a maga véleménye a bűnről?

ELÍTELT Az ördögbe is, mikor hallgatsz el már egyszer? Hónapok óta szüntelenül fecsegsz, jártatod a szádat, gondoltál-e egyszer is arra, hogy tulajdonképpen nem is hallom, amit mondasz?

ÓR Hogyne, sőt azt is tudom, hogy az anyádat se akartad látni. És a barátaidat is hallgatással fogadtad. S még előbb — a nyomozókat

és a bírókat. Mit várhatnék akkor én, egyszerű ör létemre, ha ilyen szilárdan eltökélted, hogy nem engeded magad háborgatni.

ELÍTÉLT Miért alázkodsz meg akkor? Miért fecsegsz a puszta falaknak? Te vagy az utolsó a világon, akivel beszédbe elegyedhetnék!

ÓR *(nevet)* A világon? Hisz én vagyok az egyetlen a világon, akivel beszélgethetsz. Vagy azt hiszed, hogy számodra van még világ ezeken a rácsokon kívül...

ELÍTÉLT Van. Van egy végtelen és gyönyörű világ, amelyet senki sem vehet el tőlem, amiről te mit sem tudsz — ami csak az enyém...

ÓR Szóval te reménykedsz... Te hiszel... *(Nevet.)* Esetleg vársz is valamit... Gondolom, valami...

ELÍTÉLT Azt várom, hogy hagyj békén és fogd be a pofád végre.

ÓR Látođ, most följelenthetnék. Tudod jól, mi várna rád a hivatalos közeg sértegetéséért szolgálati helyen.

ELÍTÉLT Tán csak nem csuknának le? *(Nevet.)*

ÓR Vannak egyéb dolgok is... Például ez az ablak, amin át folyton báméskodsz... ez az ég...

ELÍTÉLT Az ablak?

ÓR Igen... Nagyon könnyen megfoszthatnánk tőle... azaz beszélgetnénk. Tulajdonképpen ez is a fegyelmező intézkedések egyike... Mondjuk, azzal az indoklással, hogy a nappali fény károsan hat a nyugalmadra.

ELÍTÉLT Te nyomorult! Talán azt hiszed, könyörögnék neked, hogy ne tedd meg ezt?

ÓR Ki tudja?

ELÍTÉLT Soha!

ÓR Sokan beszéltek már így, aztán meg könyörögtek, mint a gyerekek. Jól vigyázz, barátocskám. Amióta itt őrzöm a különböző bűnözőket, a törvény és az erkölcs megszegőit, és hébe-hóba he... he... he... egy-egy ártatlan báránykát is, volt alkalmam sok mindent látni és tapasztalni... Kitűnően értek az emberekhez... és az a tapasztalatom...

ELÍTÉLT A te tapasztalatod...

ÓR Igen, az én tapasztalatom az, hogy az efféle makacskodás nevetéses és a reménykedésed közönséges ostobaság, mert itt én határozok mindenről, és az én akaratomtól függ...

ELÍTÉLT *(nevet)* A te akaratodtól... Hiszen hat hónap alatt egy szót sem sikerült kicsikarnod belőlem.

ÓR Csak lassan a testtel... ne izgasd magad, barátocskám. Idő kérdése az egész. Hat hónap alatt, lám, mégis elértem, hogy szóra bírjalak. A következő tíz év és hat hónap alatt ki tudja mi mindent sikerül még elérnem veled...

ELÍTÉLT Nem bírom tovább ezt a dumát... Hallgass el legalább egy percre...

ÓR De miért... semmi szükség arra, hogy hallgassak... Minden a legnagyobb rendben van! Vagy nem? Minden megy a maga útján: én itt az ajtón kívül... és jogom van beszélni. Te meg ott a lakat mögött, és jogod van hallgatni. Miért sértegetjük akkor egymást? Mindegyikünknek megvan a maga világa. És a világainkat rács választja el. Szép kis találmány. És hasznos, mi? A legősibbek egyike, amit az emberek valaha is kitaláltak. És milyen egyszerű — közönséges vasrudak

keresztberakva... és hipp-hopp, te ott vagy a magad világában, én meg az enyémben. És amellet még mulatságos is, nem? Ismerd be!

ELÍTÉLT Nincs mit mondanom. Tégy, amit akarsz.

ŐR A, azt már nem! Az már nem volna tisztességes, ha visszaélnék a helyzetemmel, és azt tenném, amit a kedvem tart, bár, mint magad is olyan szépen mondtad, nyugodtan megtehetném. Úgy érzem, rendjén volna, ha már egyszer együtt kell lennünk, hogy valami elviselhető viszonyt teremtsünk... valami... hogy is mondjam... módot találjunk az emberi, baráti egyetértésre, úgyszólván egyenrangúan. Végül is emberek vagyunk. Vagy nem?

ELÍTÉLT Valóban elszórákoztatsz. Hogy nem restelsz holmi egyenrangúságról és barátságáról fecsegni?

ŐR Nem akarod tán azt mondani, hogy bizonyos értelemben nem vagyunk egyenrangúak? Például az én fecsegésem miért volna bölcsebb a te hallgatásodnál... az én mindennapi szolgálati kötelességem kellemesebb a te semmittevésednél... ebben a kellemes csendben, amit ingyen élvezel... Miért volna az én szabadságom, amit természetesen irigyelsz tőlem, szebb a te vágyakozásodnál mindaz után, amit elvesztettél... No, mondd meg magad, nincs-e igazam?

ELÍTÉLT Milyen nap van ma?

ŐR Október 26-a. Ősz van, barátocskám. (*Titokzatosan.*) El se hinned, de a levelek helyenként már egészen sárgák; ah, igen... a nők, persze, szépek, mint mindig — nem tudom, hogy valaha is voltak-e szebbek... Az ám, mondd, szereted te a nőket?

ELÍTÉLT Mit akarsz? Hogy feldühödjek?

ŐR En? Igazán hálátlan vagy! Hisz egész idő alatt másról se beszélek, mint arról, hogy segíteni szeretnék rajtad, de te úgy látszik nem hallod, amit mondok...

ELÍTÉLT Nem akarom hallani.

ŐR Túlzol! (*Nevet.*) Az előbb meg épp arról tárgyaltunk, hogy...

ELÍTÉLT Nincs nekem semmi tárgyalnivalóm veled. Menj a fenébe...

ŐR Hidd el, másnak nem bocsátanám meg az ilyen szavakat.

ELÍTÉLT Jobb szeretném, ha velem is úgy viselkednél, mint másokkal.

ŐR Figyelmeztetek, hogy kegyetlen is tudok lenni, mint... mint egy...

ELÍTÉLT Mint egy állat.

ŐR Mindannyian kegyetlenek vagyunk. Egyszer, bármikor, bárhol... Vagy talán te kevésbé voltál állat, amikor rálóttél a feleséged szeretőjére?

ELÍTÉLT Hiába is próbálsz, nem bolygatod meg a nyugalmaidat...

ŐR Szóval te nyugodt vagy? Mindazok után, amit tettél. Élvezed a nyugalmaidat... abban a rothadt reményben...

ELÍTÉLT (*összetörten*) Mondd, miért gyűlölsz? Legalább ezt mondd meg.

ŐR Lám, lám, már hogy én gyűlöllek! Eszem ágában sincs. De miért is tenném? Az előírások tiltják, hogy gyűlöljük azokat, akiket őrziünk...

ELÍTÉLT Miért kínzol akkor?! Hagyj-békén!

ŐR De hiszen magad mondtad, hogy nem hallgatsz rám, és hogy nem

is létezem számodra. Hogyan kínozhatlak akkor? Egyszerűen: hangosan gondolkodom a nőkről. Remélem, ez ellen nincs kifogásod. A nők mindenesetre érdemelnek annyit, hogy időnként elbeszélgessünk róluk. Nehogy azt mondd, hogy te sohasem gondolkozol Mártáról. Igaz is, tényleg olyan szép Márta?

ELÍTÉLT Szép.

ŐR Igen, igen, hajlandó vagyok elhinni, hogy nem is közönségesen szép. Különbön talán nem öltél volna holmi átlagos nő kedvéért... Mondd, megtetted volna-e, amit tettél, egy nőért, aki nem kivételesen szép, feltéve persze, hogy szereted...

ELÍTÉLT Nem tudom...

ŐR Akkor Márta bizonyára kivételesen szép volt... Ez logikus... Vagy nem? Szeretném, ha többet mesélnél Mártáról és... erről az egész esetről...

ELÍTÉLT Nem emlékszem. Mindent elfelejtettem.

ŐR Azt akarod, hogy elhiggyem?... Egyébként is, milyen jupon kívánod elfelejteni azt, amit nem szabad elfelejtened? Ez... ez már aljasság... Ez embertelen, ha úgy tetszik... Megölsz egy embert, és aztán mindent elfelejtesz... Nohát!

ELÍTÉLT Hát akkor tiltsd meg, hogy elfelejtsem, hogy hallgassak, hogy kinézzek az ablakon, hogy arra gondoljak, amire akarok. Gyerünk, mit vársz, kényszerítsd rám ezt a hülye jogodat...

ŐR Még mit nem! Azért vagy itt, barátocskám, hogy semmit se feledhess el. Nézzünk oda! Te, aki úgyszólván tegnap gyilkos lettél, ma már mindent el akarsz felejteni, és ragaszkodsz a nyugalmadhoz... ugye...

ELÍTÉLT Azt én nem akartam, nem kívántam megtenni. Az... az... szerencsétlenség volt. Ezt Márta is tudja!

ŐR *(sóhaj)* Mégis emlékeztetni szeretnék, hogy Mártát mindenképp el kellett veszítened...

ELÍTÉLT Ostoba! Neked minden egyszerű!

ŐR De te nem voltál képes kibékülni ezzel.

ELÍTÉLT Semmit sem értesz.

ŐR Jó! Mondjuk, hogy nem értem. De gondold, hogy Márta talán megértette... hogy képes lesz kibékülni azzal, amit tettél neki?

ELÍTÉLT Ó nem szerette azt az embert.

ŐR Ha nem szerette, miért volt vele?

ELÍTÉLT Semmit sem jelentett neki.

ŐR Akkor meg miért lőttél? Ha nem azért, mert tisztában voltál, hogy sohasem volt a tiéd igazán.

ELÍTÉLT Testestül-lelkestül csak az enyém volt.

ŐR Csak sajnált, barátocskám. Te meg gyűlölted.

ELÍTÉLT Sohasem sajnált. Sohasem gyűlöltem.

ŐR Miért ölted hát meg azt az embert, aki a mindene volt? Csakugyan, hogy is hívták... emlékszel legalább a nevére?

ELÍTÉLT Elhallgass!

ŐR Miért? Biztosan gyengének, tehetetlennek, nyomorúságosnak érezted magad hozzá képest, mert mindenesetre igazi férfi lehetett, ha már annyira szerette. Semmivel sem tarthatad volna vissza... de te mindenáron meg akartad tartani, még ezen az áron is.

ELÍTÉLT Nem így volt... hagyd abba!

ÖR És megtetted, amit tettél... a legrosszabbat... Megszüntél ember lenni, ha egyáltalán valaha is az voltál. Mondd, az voltál?

ELÍTÉLT Könyörgöm, elég!

ÖR Megérdemelted, hogy kegyetlen legyek hozzád, én is és mindenki... De mi nem vagyunk lelketlenek, mint te... És ne sírj, mert biztosan ő sem sírt, és nem könyörgött kegyelemért. Biztos vagyok benne, hogy szembenézett veled. Miért nem nézel te a szemembe? *(Dialmisan nevet.)* Mitől félsz? *(Nevetése kegyetlenné válik.)* Nézz rám!

2.

ÖR Látod, nem akartalak megalázni. Pedig megtehettem volna. Mondd, ugye, hogy megtehettem volna!

ELÍTÉLT *(hallgat).*

ÖR Beszögezhettem volna az ablakodat is.

ELÍTÉLT Be. És mit még?

ÖR He-he, azt sose tudni. Különben, fontos ez most? Miért vagy oly kíváncsi? Azonkívül ha mindjárt mindent megmondok, nem lesz miről gondolkodnod... vagy talán egész idő alatt csak Mártáról és arról az esetről akarnál gondolkozni?

ELÍTÉLT Csak ezt ne kezd újra.

ÖR Miért ne? Mi másról beszélgethetnénk?

ELÍTÉLT *(kiabál)* Nem akarok erről beszélgetni! Mondtam már, hogy ezt többé ne említsd!

ÖR Lassabban, hé... ki nem állhatom az ordítózó embereket. Vagy talán nem képzeld, hogy még parancsolhatsz is nekem? De ha szépen megkérsz, akkor...

ELÍTÉLT Ne viselkedj úgy, mint egy bíró vagy nyomozó. Nem vagy az. És hagyj békén: nem kellene a tanácsaid, még kevésbé a barátságod; ha már itt kell lenned — hallgass, és végezd a dolgod.

ÖR Szóval így... mi... *(Ordít.)* Nagyon tévedsz, ha azt hiszed, csak azért vagyok itt, hogy szunyókáljak és hordjam neked a kosztot! Hallod-e, hű, nem vagyok én... a te cseléded, ezt jegyezd meg!... És máttól kezdve, ha hozzám fordulsz, megkövetelem, hogy ezt a köteles tisztelettel tegyed...

(Az Elítélt néhány pillanatig hallgat.)

ELÍTÉLT Milyen nap van ma?

(Az Ör hallgat, cigarettára gyújt.)

ELÍTÉLT Azt kérdeztem, milyen nap van ma.

ÖR Nem tetszik nekem a mód, ahogyan kérdezted.

ELÍTÉLT Különben mindegy. Mind egyformák.

ÖR Tévedsz, barátocskám. A napok olyanok, mint a nők — köpönyegforgatók, mindig mások. Ma például felhős idő van. A meteorológusok hosszabb esős időszakot jósolnak, de sohasem tudni. Az ám, elfelejtettem megkérdezni: szereted te az esőt?

ELÍTÉLT Nem.

ÖR Mégis esni fog. Ez ellen semmit sem lehet tenni. Mondd, lehet-e?... De ne izgasd magad, te nem fogsz megázni.

ELÍTÉLT Nem azt mondtam, hogy azért nem szeretem az esőt, mert nem szeretek megázni.

ŐR Űgy? Szóval, valami más okod van. Talán emlékeztet valamire az eső? ... valami kellemetlenre?

ELÍTÉLT Nem, nem, csak űgy ... ok nélkül.

ŐR (*nevet*) Ok nélkül ... Furcsa ... Csakugyan furcsa. Vagy talán csak most nem tudsz visszaemlékezni. De ha eszedbe jut ... mondd meg ... Van idő: nekem nem sietős ... és meg tudom őrizni a titkot ...

ELÍTÉLT Titkomat? Miért volna ez titok?

ŐR Ki tudja. Csak ne ugorj a rúd elé. Itt van például, most még nem is tudod, mi mindenre emlékeztethet az eső ... De gondold csak el ... Mondjuk, csak űgy véletlenül eszedbe jut, hogy egy délután séta közben zápor fogott el. Mit tehetél? Hazasiéttél az esernyőért; ott meg — az ágyban ...

ELÍTÉLT Te disznó, mocskos disznó ...

ŐR Mától fogva, csak hogy tudd, mindent feljegyzek. Minden esetleges bizonyítékot. Hátha szükség lesz rá! (*Őrájára néz.*) Szóval, tizenhat óra harminckét perckor (*mormolva*) disznó, mocskos disznó. Ok: nincs, mert én csak azt mondtam, hogy az esőt olykor nem lehet elkerülni. Pontosan jegyeztem? Ha valami nem így van, szólj, amíg nem késő.

ELÍTÉLT (*hallgat*).

ŐR Miért hallgatsz? Ha kellemetlen ... másról is beszélhetünk. Bár űgy sejtem, hogy máris eszedbe jutott valami. Hisz nem is volt olyan régen. De ha régen is lett volna, el kell ismerned, hogy ilyesmit nem igen felejtenek el ... egy ilyen jelenetet.

ELÍTÉLT Van-e valami a túloldalon, valami épület, gyár vagy ilyesmi?

ŐR Nincs.

ELÍTÉLT Park, telek, folyó ...

ŐR Csak a puszta semmi, barátocskám, mert minden itt van ... A következő ... csakugyan, néhány logikai következtetés alapján kiszámíthatnád például, hogy a következő kilenc év és hat hónap alatt összesen hány esős nap lesz. Azt sem mondhatod, hogy nincs időd az efféle számításokra, és el kell ismerned, hogy érdekes volna.

ELÍTÉLT Miért lovagolsz folyton ezen az esőn? Azt hiszed, hogy ez idegesít?

ŐR Áh, dehogy ... Egyszerűen, ha már az esőről van szó, illetve mindarról, amire az eső emlékeztet, arról a délutánról és arról a jelenetről ...

ELÍTÉLT (*földühödve*) Nem volt esős délután, és nem űgy volt az egész, ahogy képzeled.

ŐR Én nem is mondtam, hogy hogyan képzelem. Csak azt mondtam, hogy meglepted őket, s a többi már érthető.

ELÍTÉLT Mi érthető?

ŐR Hát az ... az, ami utána történt ...

ELÍTÉLT (*dühösen*) Honnan tudod, hogy mi történt azután?

ŐR (*nyugtalanul*) Tudom. Először elnémultál. Vagy nem? Mintha minden porcikád megdermedt volna. Minden gondolatod megállt, kiszáradt a torkod, csak azt érezted, hogy most olyasmi történik, amit nem hihetsz el, amit nem akarsz elhinni.

ELÍTÉLT (*nyugodtan*) És azután?

ŐR (*ingerülten*) Azután elhitted. Megértetted, hogy igaz az, amit

látsz. És ő... abban a pillanatban szebb volt, mint bármikor, vagy legalábbis úgy érezted, mert meztelen volt, szemérmetlen és idegen annak az embernek a karjai közt!

ELÍTÉLT (*nyugodtan*) Csakugyan!

ŐR Csakugyan! De nem is ez a fontos. Valami másról van szó, barátcskám.

ELÍTÉLT (*leereszkedően*) Másról?

ŐR (*nyugtalanul*) Igen. Abban a pillanatban megbénított valami, de nem azért, mert Mártát rajtakaptad a szeretőjével, hanem mert ő engedte, hogy rajtakapjad.

ELÍTÉLT (*kíváncsian és gunyorosan*) Hogyhogy?...

ŐR (*kétségbeesetten*) Ne tessed magad bolondnak. Most már úgys vége, nincs rá okod, hogy bármit is eltitkolj, hisz úgys kitudódott minden, bár valószínű, hogy már kezdettől fogva mindent tudtak. És te is tudtad.

ELÍTÉLT Mit tudtam?

ŐR (*elvesztetten*) Hát azt, hogy szeretője van. Kezdetől fogva tudtad, de túrted, mert szeretted Mártát, és féltél, hogy elveszítheted. És ő is tudta, hogy tudod, és ezért kerülsz minden alkalmat, nehogy rajtakapd őket, nehogy nyilvánvalóvá váljon, hogy igaz az, amiről már úgys tudtad, hogy igaz.

ELÍTÉLT (*látszólag csodálkozva*) Szamárság. Miért várta volna az alkalmat, hogy rajtakapjam őket s azután elhagyhasson, amikor ezt megtehette előbb is, ha ez volt a terve?

ŐR (*mindinkább elveszve*) Nem akarta ezt, mert tudta, hogy nem élnéd túl. Halogatta tehát a dolgot, te viszont makacsul lenyelted a megalázásokat, és amikor már elege volt mindenből, szándékosan úgy rendezte, hogy rajtakapd őket, mert tudta, hogy nem szeretted az esőt és vissza fogsz jönni az esernyődért... És épp ezért láttad olyan szemérmetlennek, gyönyörűnek és arcátlannak. Arra számított, hogy ezek után lesz annyi büszkeség benned, hogy sarkon fordulsz, és elmész, elhagyod. Meg akart győzni, hogy te hagyod el őt, és nem ő téged, meg akarta könnyíteni a dolgodat, te meg...

ELÍTÉLT (*gúnyosan*) Én meg...

ŐR (*elvesztetten*) Te meg nem voltál elég büszke, hogy megsértődj, még kevésbé hogy sarkon fordulj, ami egyébként érthető is. Ehelyett, mondjuk, sírni kezdted; ugye, hogy sírtál? Aztán könyörögni kezdted a szeretőjének, hogy ne vegye el tőled. Még abba is beleegyeztél, hogy továbbra is találkozzanak, csak Márta ne szakítson veled. Ekkor végleg megutált, és talán le is köpött. Szólj, ha nem így van. Lehet, hogy csak elnevelte magát. Vagy szó nélkül felöltözött, és elment vele, ott hagyott téged a padlón, kimutatva, hogy mennyire megvet, hogy mindig is megvetett. És te akkor, látva, hogy semmi sem segít, lövöldözni kezdted, de nem rá, hanem a szeretőjére.

(*Az Elítélt hangosan nevetni kezd.*)

ŐR (*zavartan*) Mi van ebben nevetséges?

(*Az Elítélt tovább nevet.*)

ŐR Mi az, miért nevezsz?

ELÍTÉLT (*kacagva*) Nevetséges az egész.

ŐR Az egész?!

ELÍTÉLT Igen. Ez a te egész vallomásod...

ŐR Az én ... vallomásom ...

ELÍTÉLT Az hát. Mit csodálkozol... Elmondad szépen azt, ami veled történt, csak a lövöldözést költötted hozzá, hogy úgy látszon, mintha rólam volna szó. Figyeltelek, láttam, hogy rángatózik a kezed, hogy borul el a tekinteted, hogy reszket a hangod. *(Nevet.)* És azon tanakodtam, vajon mennyi idő múlhatott el az óta az esős délután óta, amikor azok ketten faképnél hagytak, és te térdre borulva bámultál utánuk. Egész idő alatt, amíg itt reszketél és rángatóztál, tudtam ...

ŐR Nem igaz. Csúnyán tévedsz, ha azt hiszed ...

ELÍTÉLT Nem tévedek. Már régóta biztos vagyok benne.

ŐR Miben?

ELÍTÉLT Hónapok óta fecsegsz, hónapok óta vallasz itt nekem... Szegény nyomorult Gavrilóm ... És mindig ravaszul másokra próbálsz kenni ezeket a förtelmeket, amik az életedet kitöltik ...

ŐR Hazudsz ... Nem ismertem be ...

ELÍTÉLT Mindegy, hogy beismerted-e vagy sem. Attól a pillanattól kezdve, amikor azt a csúnya fiút emlegetted, akit az iskolában mindenki vert és megalázott, te meg állítólag védelmedbe vettél ... tudtam, biztos voltam benne, hogy te magad voltál az a csúnya, megalázott fiú, aki nem tudta megvédeni magát ...

ŐR Hazudsz ... kitalálsz ... Engem soha senki nem alázott meg ...

ELÍTÉLT *(nevet)* Mindig megaláztak ... Később is ... A fecsegéseidből kivettem, hogy te voltál az az altiszt, akit a háborúban gyávaság miatt lefokoztak és elítéltek ...

ŐR Elhallgass, átkozott kutya ...

ELÍTÉLT ... és aki később megváltoztatta a nevét, és itt bújt meg, hogy elrejtse a szégyenét ...

ŐR Parancsolom ...

ELÍTÉLT *(kiabál)* A szégyenedet, amitől sohasem szökhettél meg, mert túlságosan nagy volt ... olyan nagy, hogy valakinek meg kellett vallanod, hogy egy kissé megkönnyebbülj, megszabadulj ... mindattól ... ami ...

ŐR Nem ismerem be ... semmit se ismerek be ...

ELÍTÉLT *(halkan, felsőbbrendűen)* Már rég beismertél mindent. Fél éve beszélsz itt nekem ... Miért tennéd? ...

ŐR Szórakozom, élvezem ... Azért teszem, mert nekem úgy tetszik, mert tehetem, mert nem akadályozhatsz meg benne ...

ELÍTÉLT Sohasem tetted azt, ami neked tetszett. Sohasem tetted azt, amit akartál.

ŐR Fogd be a szád!

ELÍTÉLT Aztán meg, amikor azzal dicsekedtél, hogy mennyi barátod van, hogy milyen közkedvelt vagy a társaságban ... Gondolod, hogy nem jöttem rá mindjárt, hogy te ...

ŐR Mondtam, hogy elhallgass ... te ...

ELÍTÉLT ... asszony nélkül vagy, barát nélkül, magányos vagy és felesleges. *(Nevet.)*

ŐR *(kétségbeesetten)* Könyörgöm ... elég ...

ELÍTÉLT ... hogy a nagy híres szabadságod mellett ... nagyobb rab vagy, mint én ... mert nem bírsz semmit sem elfelejteni, mert senkinek a lelkében, senkinek az emlékezetében a legcsekélyebb nyomot sem hagytad, amelyet később ne kellene szégyellened ... Mert örökre

magad vagy a megaláztatásaiddal, amiken nem bírsz úrrá lenni... Épp ezért rohansz mindig vissza ide, gondolván, hogy legalább itt jelentesz valamit. De még itt sem... Látod, még itt sem jelentesz semmit... Hónapokig próbálkoztál velem... és íme, megérted, hogy...

ŐR Most aztán elég!

ELÍTÉLT (*a legnagyobb hidegvérrel*) Ohó... revolver... De miért habozol? Tedd meg már végre, legalább egyszer, amit annyira kívánsz... Akkor legalább azt mondhatod majd magadnak, még ha a rács innenső felén is, hogy kockáztattál valamit, hogy elhallgattattál valakit, hogy megtetted, amit akartál. Lőj, nyomorult Gavriilo, lőj...

ŐR (*összetörten, csüggedten*) El kellett, hogy mondjam ezt neked.
(*Zene. Csönd.*)

ELÍTÉLT (*ingerülten*) De miért pont nekem...

ŐR Te vagy... az egyetlen... aki megérthetsz... Te is... most... egyedül vagy... senki nélkül... és veled is az történt, ami velem...

ELÍTÉLT (*nevet*) Azonnal meg kellett volna értened, hogy nem akarlak maghallgatni...

ŐR (*akadozva*) De muszáj volt... Most már tudod, hogy nem gyűlöletből tettem... Megbocsáthatsz-e... most, hogy tudod... hogy tudod... hogy... Muszáj volt valakinek... nem bírtam ki... nem voltam képes többé...

ELÍTÉLT Adj cigarettát.

3.

ŐR (*nevet*) Lehetetlen vagy... Ez alatt a kilenc hónap alatt, amióta barátkozunk, több fura históriát hallottam tőled, mint azelőtt egész életemben... Nem. Egy pohárkával se többet... (*Nevet.*) Szolgálatban vagyok, és a szabály, szabály...

ELÍTÉLT Tényleg, gondold csak el, ha valaki betoppanna!

ŐR Ne félj, magunk vagyunk... Csak estére térnek vissza. Azt a csatornát egész nyáron reggeltől estig ássák... Jó ötlet volt, hogy kitálaltuk ezt a te betegségedet.

ELÍTÉLT Mégiscsak el kellett volna mennem velük...

ŐR Velük? (*Nevet.*) Hogy ott áss, gürcölj, izzadj a nyári napon... Nem, barátocskám. (*Felveszi poharát, és koccint.*) Attól csakugyan megbetegednél... Nem kellene tetedned magad.

ELÍTÉLT De legalább ásnék és izzadnék. Az is egy kis változás...

ŐR Unatkozol?

ELÍTÉLT Úgy látszik.

ŐR Gondoltam...

ELÍTÉLT Én is azt gondoltam kezdetben... hogy elég, ha minden nap várom, hogy jössz a becsempészett flakóval, az újságokkal, külön kosztal, cigarettával... hogy elbeszélgethetek veled... Ne érts félre! Hálás vagyok mindazért, amit tettél értem...

ŐR Hát akkor mi baj?

ELÍTÉLT A tél elmúlt valahogy, és a tavasz is — úgy éreztem, hogy a napok mégis múlnak... De most... ez a nyár... Istenem... megint úgy érzem, hogy a falak összenyomnak.. Megint fuldoklom ebben az ürességben, amiről már majdnem azt hittem, hogy sikerült kitöltenem.

ŐR Hinned kell... Gondolnod kell arra a napra, amikor majd mind-
ez véget ér, kell...

ELÍTÉLT Kell! Kell! De hogyan... Hát nem érted: ha erre gondo-
lok, akkor még nehezebb.

ŐR De hiszen... mi barátok vagyunk. Kell, muszáj, hogy...

ELÍTÉLT Gondoltál-e valaha is arra, hogy mi melegített össze ben-
nünket? Hogy miért barátkoztunk össze...

ŐR Mondd meg!

ELÍTÉLT Biztos vagy abban, hogy akarod, hogy megmondjam?

ŐR Ne, inkább ne mondd!

ELÍTÉLT Mégis...

ŐR Kérlek, ne. Elég, hogy tudom, hogy sikerült megkönnyítenem
számokra egy-két legnehezebb órát — hogy eljöhettek hozzád, amikor
vártál... hogy kitalálhattam, amire szükséged van... hogy veled le-
hettem, amikor a legmagányosabb voltam.

ELÍTÉLT De ideje, hogy egyszer már felfogd, miért vagyunk szüksé-
gesek egymásnak.

ŐR Ó, istenem...

ELÍTÉLT Szóval... Rájöttél, hogy a bűneink kötnek össze, amiket
elkövettünk... ez az elhagyatottság... amiben élünk... azok a meg-
alázások...

ŐR Nem igaz... Lehetetlen...

ELÍTÉLT Nagyon is lehetséges, Gavrilo... Különben miért igye-
keznénk napról napra, hónapokig arra, hogy a világért se emlegessük
ezt a dolgot... Szüntelenül vicceket gyártunk, meséket találunk ki
arról, hogyan fogunk majd élni egy napon... De melyik napon... Gav-
rilo... hallod-e, melyiken?

ŐR Én azt hittem...

ELÍTÉLT Lehet, hogy én is...

(Hallgatnak. Zene.)

ŐR Nem tudom... de te valahogy segítettél rajtam... Amióta így
együtt vagyunk... valahogy biztosabbnak érzem magam... nyugod-
tabbnak...

ELÍTÉLT (nevet) Nyugodtabbnak... Talán segitettem neked, hogy
megfeledekezz mindazokról, akiket itt kínoztál. És te segítettél nekem,
hogy elfelejtsem azt az embert, akit nem is ismertem, de akivel egy-
szerre megállt minden... az egész élet... az ambíciók... tervek...

ŐR El fogod felejteni... és észre sem veszed... Majd meglátod...

ELÍTÉLT Magad mondtad egyszer, emlékszel-e, hogy ez nem volna
igazságos...

ŐR Ostobaság... Az nem számít, amit akkor mondtam, amikor
még... amikor... veszekedtünk...

ELÍTÉLT De mégis igazad volt... Abban az időben igazat mond-
tunk egymásnak... nem vigasztaltuk és csaltuk egymást...

ŐR Kérlek, ne emlegesd ezt... ne emlékeztess rá... Ne emlékeztess
ezekre a dolgokra, amik miatt szégyenkezem...

(Csönd. Zene.)

ELÍTÉLT Hány óra?

ŐR (óráját nézi) Dél múlt...

ELÍTÉLT Mit gondolsz — ki győz ma? Mi vagy a magyarok?

ÓR Nekem teljesen mindegy... Tudod, hogy nem szeretem a mérkőzéseket... Te szeretted?

ELÍTÉLT Hm... sok mindent szerettem... *(Egyszerre felélénkül.)* Tudod, amikor én meg Márta... *(Hirtelen félbeszakítja.)* Tényleg elmúlt már dél?

ÓR Mondd: gyakran gondolsz rá?

ELÍTÉLT Az a levél tegnap...

ÓR Tőle volt?

ELÍTÉLT Igen.

(Hallgatnak — zene.)

ÓR Ugye... megbocsátott?

ELÍTÉLT Mit bocsásson meg? Hisz nem szerette azt az embert. Semmit sem jelentett számára... Aztán meg... tudja... hogy szerencsétlenség volt az egész...

ÓR Szerencsétlenség?

ELÍTÉLT Igen! Nem szándékosan tettem! Csak rá akartam ijeszteni, kényszeríteni akartam Márta jelenlétében, hogy könyörögjön, hogy reszkessen... Meg akartam alázni, hogy megmutassam Mártának...

ÓR És ő?

ELÍTÉLT Nevetett! Abban a percben... valóban... nem tudom... de csak azt a gúnyos nevetését hallottam... aztán meg... azt, hogy zuhan... Gyakran gondolok rá, és mindig úgy érzem, hogy még esés közben is nevetett...

ÓR Akarsz egy cigarettát?

ELÍTÉLT És most, mindezek után, ez a levél Mártától!

ÓR Miért nem válaszolsz neki?

ELÍTÉLT Hogy nem érted... Vagy nem tudod, mióta vagyok itt...

ÓR Tudom.

ELÍTÉLT Eddig a levélig én is azt hittem, hogy tudom, de most már biztos vagyok benne, hogy nem tizenöt hónap volt ez, hanem tizenöt év, százötven év, Gavrilo! Te meg azt ajánlod, hogy írjak neki, hogy várjam a leveleit, a vásárnapi látogatásait... Micsoda kibírhatatlan, nyomorult hazugság volna... Itt élni ezek közt a falak közt, és folyton szökni...

ÓR Várj csak...

ELÍTÉLT Újra reménykedni... Valamiben, ami már messzi és elérhetetlen... Áltatni magam...

ÓR De várj csak... ez... ez... te ezt... meg is tehetnéd...

ELÍTÉLT Mit tehetnék meg?

ÓR Hogy megszökj...

ELÍTÉLT *(nevet)* Órült vagy!

ÓR De... mindent szépen kitervezhetnénk... Minden apróságot...

ELÍTÉLT Hagyd, kérlek... Ez esztelenség!

ÓR Miért? Fő, hogy minden... véletlenre hasonlítson...

ELÍTÉLT Te valóban megőrültél!

ÓR Rájöttem... istenem... rájöttem!

ELÍTÉLT Nyugodj meg... Lassabban... Gavrilo!

ÓR Kérlek, ne szakíts félbe! Először is jelentkezel munkára: ez egészen egyszerű. Ott pedig, a csatornán, ásás közben — egyszerre rosszul leszel... Te ezt meg tudod játszani... egyszer már kitűnően megjátszottad a beteget... Úgy teszel, mintha mindjárt meghalnál a fáj-

dalomtól... És akkor én... én majd felajánlom, hogy elvezetlek az orvoshoz... Érted... (*Élgedetten nevet.*) És útközben... útközben...

ELÍTÉLT Útközben?

ÓR Hogy — hát nem érted? Elpárologsz, barátocskám, el-pá-ro-logsz... Képzeld csak el. Persze, előzőleg ejtesz rajtam egy-két kék foltot, bizonyoságul, hogy harc képtelenné tettél... Senkinek sem szabad kételkedni... Nekem... végül is... tisztának kell maradnom!

ELÍTÉLT De én nem tudom...

ÓR Én tudom. Ez az egyetlen mód. Hidd el, ez a legjobb mód...

ELÍTÉLT Túl jó vagy, Gavriilo, de én... nem bírnám... én...

ÓR Ne félj, barátom... Amikor jelentem a szökésedet, te már megszerve jársz. Nagy a világ — üthetik a nyomodat, ha nincs okosabb dolguk...

ELÍTÉLT De elhiszik-e majd?

ÓR Elhiszik... el kell hinnük... Különben is azt hiszik, hogy gyűlöllek... Megmondtam nekik még akkor, emlékszel? Hogy ne gyanakodjanak a... a barátságunkra. Elmondtam, hogy ki nem állhatlak... (*Nevet.*) Elképzeld... Ezért is hitték el, hogy beteg vagy, mert nem is sejtik, hogy meg akarnálak kímélni a munkától vagy bármitől...

ELÍTÉLT Istenem! Máris hallom a folyót, érzem a homokot a talpam alatt. Látom az eget...

4.

ELÍTÉLT Nem néznek ide?

ÓR Nem tudom.

ELÍTÉLT A mögött a fa mögött már nem láthatnak... Becsaptuk őket, Gavriilo!

ÓR Tudtam, hogy bekapják a horgot. Én is majdnem elhittem, hogy rosszul lettél.

ELÍTÉLT (*lelkesen*) Te, Gavriilo, te találtad ki nekem ezt a napot! Te vagy az alkotója ennek a fénynek, ezeknek a szagoknak, ennek a térségnek...

(*Az Ór hallgat.*)

ELÍTÉLT Ha te nem lettél volna... mindez nem létezne...

ÓR És ha csak tréfáltam?

ELÍTÉLT Persze, hogy tréfáltál... de velük. Minden úgy sikerült, ahogy terveztük... Gavriilo... Föl tudod-e fogni, micsoda perc ez... Ez a kezdete mindennek... Mintha először érezném, hogy élek...

ÓR De hogyha valóban csak tréfát üztem...

ELÍTÉLT Velem? Gavriilo (*kissé hitetlenül, szaggatottan, idegesen nevet*), kedves barátom... ember!

ÓR Ha mondjuk csak próbára akartalak tenni? Ha csak rábeszéltelek?

ELÍTÉLT Hallgass, még tréfából sem szeretem, ha így beszélsz, s az idő is drága... Még nem jutottam elég messzire... Ugye, merre is forduljak? Északra... Mindig úgy éreztem, hogy észak felé a legtágasabb... mindig...

ÓR Képzeld el, hogy csak azért beszéltelek rá a szökésre, hogy halljam, visszautasítod-e a javaslatomat, mert félsz, hogy engem felelős-

ségre vonhatnak, mint ahogy meg is tehetik, ha most, mondjuk, nélkülöd térek vissza.

ELÍTÉLT (*idegesen*) De hiszen mindent kiterveztünk...

ÓR Kiterveztünk... Bolond vagy. Azt gondolod, elhinnék azt a naiv mesét, hogy haroképtelenné tettél?

ELÍTÉLT De... te mondtad...

ÓR Mondtam. És aztán? Talán csak próbára akartam tenni a barátságunkat, amelyben te kezdted előbb kételkedni. Meg akartam győződni, igaz-e, amit mondtál, hogy csak a megalázások fűznek össze bennünket, meg akartam győződni, hogy igazán sikerült-e, mindazok után, ami az életben ért, — legalább egy barátot szereznem...

ELÍTÉLT Nem hiszek neked... Összevissza beszélsz. Tudom, hogy nem így gondolod... Nem teheted... nem szabad megtenned...

ÓR Most már látom, hogy igazad volt... Igazából semmi sem köt össze bennünket...

ELÍTÉLT De mi csakugyan barátok vagyunk, esküszöm. Ebben nem szabad kételkedned.

ÓR Ha úgy van, ahogy mondd, akkor most szépen visszatérsz velem... a csatornához... Azt mondd, hogy jobban vagy.

ELÍTÉLT Hogy visszatérjek? Vissza? De hiszen te... már megmérgeztél... én most szabad vagyok...

ÓR Hinned kell nekem...

ELÍTÉLT Mit higgyek... hogy ismét vissza kell térnem a rácsok mögé... Ó, Gavrilo... Most látom, hogy egész idő alatt mennyire gyűlöltél...

ÓR Szerettelek... és ezt jól tudod. Elhittem, hogy te vagy az, aki sohasem vet el, sohasem vet meg engem...

ELÍTÉLT (*kiabál*) De hiszen nem is vetettelek el... Te játszottál velem...

ÓR Amikor indítványoztam, hogy szökj meg, igazán boldog voltam miattad... És magamon is segíteni akartam. Te meg? Mit tettél te? Feláldoztál, egyszerre azt hitted, hogy sikerül megszabadulnod, és elfelejtkeztél rólam...

ELÍTÉLT Neked megvan a szabadságod... És nekem... mi van nekem?

ÓR Nem szabad haragudnod rám... Igazán nem akartam rosszat... Csak az előbb, amikor elkerültünk a szemük elől... amikor elkerültük a veszélyt, amitől kezdetben annyira féltünk, és ami teljesen lekötötte a gondolatainkat — egyszerre rájöttem... hogy ez lehetetlen... ez örültség!

ELÍTÉLT Dehogy örültség, Gavrilo. Esküszöm, hogy nem az! Hát nem lehetne... Miért ne szöknél velem? Gondold csak el! Mi ketten együtt... Magad mondtad, hogy nagy a világ.

ÓR Néha túl kicsi a világ annak, aki önmagától nem tud megszökni... Tudod, hogy én mindig hiába próbáltam megszökni...

ELÍTÉLT De majd együtt... velem... Gavrilo...

ÓR Te más vagy. Te tudod, mit akarsz. Márta vár. És ha ő nem is volna, mindig találnál egy Mártát, aki szeretne, mindamellett, hogy mi mindenre vagy képes... Én meg... Nézz végig rajtam, mi vagyok én. Mire mennék ebben a romlott, képmutató világban, amely mindig egyforma volt hozzám — könyörtelen és meg nem értő: leköpött, lábbal

tiport, elfordította a fejét tőlem, mint a bélpoklostól... Miért bujkáljak akkor, ha a szégyentől úgysem tudok megszabadulni; miért meneküljek — hogy megszökve a régi megalázásoktól, újabb, talán még nagyobb megalázások érjenek; miért igyekezzem, amikor ott, ahová hívsz — senki sem vár rám...

ELÍTÉLT De Gavriilo, te is, éppúgy, mint én, mindent előről kezdhetsz. Emlékszel, arról beszéltünk...

ŐR Előlről! (*Rövid, ideges nevetés.*) És ezt te mondd? Ez a legnagyobb hazugság, kedves barátom, mert te volnál az első, aki szökni próbálnál tőlem, hogy ne emlékeztesselek a rácsokra... Azonkívül... mi győzhetne meg arról, hogy az, amit újrakezdek, szebb lesz, mint az, ami elmúlt...

ELÍTÉLT Milyen nap van ma?

ŐR Boldog volnék, ha összeszednéd az erődöt... és te ezt megteheted... tudom... hogy megteheted — visszajönnél velem... elfelejtenéd ezt a napot... Kérlek: felejtsd el, mintha sohasem lett volna... Várj egy másik, szebb napra, amikor majd nem kell bujkálnod és szöknöd... Akkor majd...

ELÍTÉLT Óriult vagy, ha azt hiszed, hogy rábeszélhetsz. Még ha volna is erre eröm — soha, soha nem térnék vissza... Mindezek után. Azok után a keserves napok után, amikor csak bámultam ki az ablakon... várva ezt a percet...

ŐR Ahá, szóval te... vártál... Te egész idő alatt arra gondoltál, hogyan szökhetnél meg... Te...

ELÍTÉLT Miért ne? Az első hat hónapban a gyűlöleteddel kínoztál, utána még kilenc hónapig — a barátságoddal... Mi másra gondolhattam volna... mint erre a percre.

ŐR Szóval tettetted magad! Egész idő alatt... félrevezettél, a barátot játszva...

ELÍTÉLT És mit játszottál te, Gavriilo... Ez is a te ötleted volt. Vagy nem azért vettél rá minderre, hogy nemesnek látsszál a saját szemedben — nemesnek, ami sohasem voltál; vagy talán azt akartad bizonyítani magadnak, hogy te is képes vagy kockáztatni valamit az életben — amihez sohasem volt bátorságod...

ŐR (*zihálva*) Ó, istenem...

ELÍTÉLT Ha nem ez volt... ha nem vagy gyáva, ha valóban... valóban olyan jó vagy, amilyennek képzeled magad, és ha engem is meg akarsz győzni erről — akkor eressz el...

(*Távoli vonatfütty.*)

ŐR Én ör vagyok. Hivatalból vissza kell hogy kísérjelek. Ez az egész. (*Az Elítélt félrelöki, és futásnak ered. Hallatszik a lihegés és lábdobogás a parti homokban.*)

ŐR (*távolsról*) Állj!

(*Az Elítélt tovább fut. Lihegés, lábdobogás.*)

ŐR (*még messzebről*) Állj... lövök!...

(*Az Elítélt tovább fut.*)

ŐR (*egészen messziről*) Könyörgöm... lövök... Állj!

(*Lövés.*)

ELÍTÉLT Mennyi fény... Mekkora térség... Micsoda nap!

(*Zene.*)

MILAN TRKULJA

Győzelem